

**ІСТОРІЯ УТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ПРОДОВОЛЬЧИХ
РЕСУРСІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
(ДО 60-РІЧЧЯ ІІР НААН)**

*Сичевський М. П., д.е.н., проф., академік НААН
директор Інституту продовольчих ресурсів НААН, м. Київ, Україна*

Свій родовід Інститут продовольчих ресурсів Національної академії аграрних наук України веде від створеної у 1933 р. Української науково-дослідної лабораторії молочної маслоробної промисловості (УМІЛ). Лабораторія тоді входила до структури «Укрголовмаслопрому». З початком Другої світової війни лабораторія УМІЛ припинила свою діяльність, яку було відновлено у 1943 р. На жаль, під час війни архів лабораторії було втрачено, тому про перші роки її роботи достовірна інформація відсутня. Главк «Укрголовмаслопром», якому у післявоєнний період була підпорядкована УМІЛ, у 1943 – 1946 рр. належав до Наркомату м'ясної та молочної промисловості УРСР, у 1946 – 1949 рр. – до Міністерства м'ясної та молочної промисловості УРСР, у 1953 – 1955 рр. (зі зміненою назвою «Укрголовмаслосирпром») – до Міністерства промисловості продовольчих товарів УРСР. У період з 1955 – 1957 рр. УМІЛ було підпорядковано «Укрм'ясомолпрому» Міністерства м'ясних і молочних продуктів УРСР. Після ліквідації галузевих міністерств, у 1957 р. лабораторію УМІЛ було перепідпорядковано Управлінню м'ясної та молочної промисловості Київського раднаргоспу.

Впродовж усього періоду своєї діяльності Українська науково-дослідна лабораторія молочної маслоробної промисловості вела науково-дослідну діяльність щодо підвищення якості та стійкості молочної продукції, освоєння нових видів технологічного та лабораторного обладнання, здійснення методичного керівництва контрольно-виробничими лабораторіями, виробництва заквасок з чистих культур молочнокислих бактерій та постачання цих заквасок промисловим підприємствам. Останнім місцем розташування лабораторії УМІЛ були приміщення за адресою м. Київ, вул. Старокиївська, 14. За цією ж адресою у 1960 р. розпочав свою роботу інститут УкрНДІм'ясомолпром, правонаступником якого нині є Інститут продовольчих ресурсів НААН.

Сільське господарство України у кінці 50-х – на початку 60 рр. ХХ ст., у силу багатьох політичних, економічних і соціальних причин, було на підйомі. Відповідно, зростало виробництво харчової сировини та продовольства, тому актуальними стали питання технічного вдосконалення харчової промисловості, гарантування належної безпечності та якості продовольчих продуктів, які споживало населення. Розв'язання зазначених завдань потребувало належного науково-технічного забезпечення, і саме тому було прийнято рішення про створення спеціалізованих установ, головним завданням яких було б розроблення і впровадження ефективних технологій та обладнання для виробництва та зберігання харчових продуктів. У першу чергу, постали питання технічного та технологічного вдосконалення переробки молока та виробництва молочних продуктів, традиційно популярних серед вітчизняних споживачів і критично необхідних у сенсі забезпечення повноцінного здорового харчування – насамперед, харчування дітей. Оскільки у тогочасній структурі народного господарства молочна та м'ясна промисловість складала єдину галузь, а також враховуючи важливість належного забезпечення населення м'ясом і м'ясними продуктами, постановою ЦК Компартії України та Ради Міністрів УРСР від 10 листопада 1959 року № 1731 було прийнято рішення: *П. 18. Організувати з 1 січня 1960 року на базі Української науково-дослідної лабораторії молочної та маслосиробної промисловості Київського раднаргоспу в м. Києві – Український науково-дослідний інститут м'ясо-молочної промисловості «УкрНДІм'ясомолпром» з госпрозрахунковою лабораторією по виготовленню заквасок і підпорядкувати його Держплану УРСР.* Окрім того, було зобов'язано Держплан УРСР,

Міністерство фінансів УРСР і Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти УРСР передбачити в плані (бюджеті) асигнування для організації і ліміти з праці та штати адміністративно-господарського персоналу новоутвореного Українського науково-дослідного інституту м'ясо-молочної промисловості. Прийняте чинними на той час органами державного управління рішення було своєчасно виконано.

**Михайло Іванович Бризгін, к.е.н.,
директор інституту у 1962 – 1976 роках**

При існуючій на той час чіткій адміністративній вертикалі Статут УкрНДІм'ясомолпрому затверджувався союзним міністром м'ясної і молочної промисловості. У Статуті, серед іншого, зазначено, що він організований відповідно до Постанови ЦК Компартії України та Ради Міністрів Української РСР від 10 листопада 1959 року та відповідно до Постанови ради Міністрів СРСР від 12 листопада 1965 року № 925 і знаходиться у віданні та безпосередньому підпорядкуванню Міністерства м'ясної та молочної промисловості СРСР.

Статутом окреслено задачі та обов'язки інституту, як юридичної особи. Основними завданнями інституту були здійснення науково-дослідницьких і конструкторських робіт в галузі техніки і технології, економіки та організації праці в м'ясному та молочному виробництві,

впровадження закінчених наукових розробок і надання технічної допомоги підприємствам м'ясної і молочної промисловості. Визначено сім основних напрямів діяльності, деталізовано та конкретизовано організаційні, економічні та кадрові рішення, спрямовані на виконання основного завдання.

Корінні зміни у відомчому підпорядкуванні інституту відбулися у роки так званої перебудови. У Статуті УкрНДІм'ясомолпрому, затвердженому у квітні 1989 року наказом Держагропрому СРСР, було зазначено, що інститут знаходився у віданні та безпосередньому підпорядкуванні Науково-технічного центру м'ясної і молочної промисловості (НТЦ «М'ясомолпром») при Всесоюзній академії сільськогосподарських наук (ВАСГНІЛ), м. Москва. Відповідно до Статуту, інституту було підпорядковано експериментально-механічний завод за адресою м. Київ, вул. М. Раскової, 4А та експериментально-технологічний завод у с. Гнідин Бориспільського р-ну Київської обл. Експериментальні заводи мали права юридичних осіб та власні баланси. Особливістю стала деталізація напрямів діяльності, у рамках якої було визначено 4 сектори молокопереробного виробництва, 4 сектори м'ясного виробництва та сектор, що охоплював технологію виробництва м'ясних і молочних продуктів національного асортименту. Фактично, цією редакцією Статуту було визначено доцільну структуризацію діяльності установи.

У подальшому, розпорядженням Ради Міністрів СРСР від 31 серпня 1989 року № 1543 УкрНДІм'ясомолпром в складі НТЦ «М'ясомолпром» було передано у підпорядкування ВАСГНІЛ, що підтверджено наказом цієї установи від 18 вересня 1989 року № 121. Відповідно, було уточнено головну задачу інституту, яку було викладено у наступному формулюванні: наукове забезпечення розвитку процесів перероблення тваринницької сировини шляхом створення інтенсивних технологій та досконалої техніки. Отже, сферу діяльності інституту було суттєво розширено. Також, до вже освоєних раніше

напрямів наукової та технічної діяльності було долучено ведення зовнішньоекономічної діяльності, міжнародну кооперацію, технологічний обмін інформаційну діяльність щодо науково-технічних розробок та відповідну їх рекламу.

**Георгій Олексійович Єреско,
д.т.н., проф., академік НААН,
директор інституту у 1976 – 2011 роках**

Перед набуттям Україною незалежності органами влади було внесено корективи щодо відомчого підпорядкування інституту. На підставі пропозицій Ради Міністрів УРСР від 28.06.1990 № 25-1373/2 та ВАСГНІЛ від 12.07.1990 № ПП30107, Український науково-дослідний інститут м'ясної і молочної промисловості було включено до системи Української академії аграрних наук (наказ УААН від 25.04.1991 №114).

У 1992 році наказом УААН від 14 квітня № 100 «Про впорядкування та перейменування мережі наукових установ Української академії аграрних наук» Український науково-дослідний інститут м'ясної і молочної промисловості було перейменовано на Технологічний інститут молока та м'яса Української академії аграрних наук. Відповідно, Гнідинський експериментально-технологічний завод Українського науково-дослідного інституту м'ясної і молочної промисловості перейменовано на Гнідинський дослідний

завод Технологічного інституту молока та м'яса, Експериментально-механічний завод Українського науково-дослідного інституту м'ясної і молочної промисловості – на Дослідний механічний завод Технологічного інституту молока та м'яса. Істотні зміни щодо підпорядкованості знайшли своє відображення у новій редакції Статуту Технологічного інституту молока та м'яса, затвердженого в УААН та Дарницькій районній державній адміністрації м. Києва у серпні 1992 року.

У зазначеній редакції Статуту знайшло своє відображення розширення числа структурних підрозділів установи, до складу інституту введено дослідне виробництво бактеріальних заквасок. Також істотним чином було розширено завдання й основні напрями діяльності. Зокрема, передбачено можливість передачі, на договірній основі, об'єднанням і підприємствам нормативно-технічної документації для виробництва м'ясних і молочних продуктів, а також конструкторської документації для виготовлення нової техніки. Суттєво розширився діапазон надання інформаційних послуг: окрім виробничих структур, було передбачено інформаційне забезпечення міністерств, відомств, асоціацій, об'єднань, фізичних та юридичних осіб тощо. Серед передбачених новою редакцією Статуту завдань, було також зазначено забезпечення системного підвищення ефективності наукових досліджень і техніко-економічного рівня розробок на основі удосконалення організації науково-дослідних робіт, інноваційного забезпечення та математичних методів моделювання досліджуваних процесів. Відповідно до галузевої спрямованості інституту, з'явилися нові напрями, наприклад, вивчення хімічного складу та технологічних властивостей м'ясної та молочної сировини; технології виробництва концентрованих молочних продуктів; технології виробництва комбінованих м'ясних і молочних продуктів з використанням текстурованих білків, ароматизаторів та інших компонентів; технології та устаткування для виробництва сухих тваринних кормів.

Розробки науковців інституту на той час було впроваджено на багатьох підприємствах нашої держави. Чимало з них було виконано на рівні світових стандартів, ліцензії на виробництво деяких видів продукції було продано зарубіжним підприємствам.

Подальший розвиток нормативно-правової бази в Україні та нові економічні реалії зумовили необхідність внесення певних змін до організаційної структури інституту. У Статуті 2000 року зазначено такі структурні підрозділи: дослідне технологічне виробництво та дослідне механічне виробництво (відбулася зміна статусу Гнідинського експериментально-технологічного заводу та Дослідного механічного заводу, які перестали бути окремими юридичними особами та мати власний баланс), а також дослідне виробництво бактеріальних заквасок. Аналіз мети, основних напрямів і видів діяльності, відображених у редакції Статуту інституту, затвердженій у березні 2000 року, дає підстави для висновку про його вихід на відповідний рівень науково-дослідницького, технологічного та інформаційного забезпечення роботи виробничих структур м'ясної та молочної промисловості.

Статут інституту, затверджений у новій редакції у жовтні 2016 року, відобразив зміни статусу та назви організації, що викликані були наступними причинами. По-перше, відповідно до постанови Президії УААН (протокол № 14) від 14 вересня 2006 року, було затверджено «Типовий статут державної бюджетної установи Української аграрної академії наук», відповідно, внесено зміни до Статуту Технологічного інституту молока та м'яса. По-друге, Указом Президента України від 6 січня 2010 року № 8 (8/2010) «Про надання Українській академії аграрних наук статусу національної» та постанови Кабінету Міністрів України від 28 липня 2010 року № 661 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2006 року» було внесено зміни до назв науково-дослідних установ в структурі УААН. По третє, впродовж 2011 року відбулося кілька змін назви інституту. Перша: наказом Національної академії аграрних наук від 12.07.2011 № 164 інститут перейменовано на Інститут зберігання і переробки тваринницької продукції. Друга: наказом НААН від 14 жовтня 2011 року № 260 інституту повернено попередню назву Технологічний інститут молока та м'яса. Третя: нинішня офіційна назва інституту визначена наказом НААН від 31 січня 2012 року № 20 про перейменування Технологічного інституту молока та м'яса на Інститут продовольчих ресурсів НААН.

У Статуті 2016 р. істотно актуалізовано основні напрями діяльності інституту, зокрема, серед сучасних напрямів передбачено підготовку наукових кадрів через аспірантуру за третім освітньо-науковим рівнем, відповідно до порядку, передбаченого Законом України «Про вищу освіту» 01.07.2014 № 1556-VII.

У зв'язку з переорієнтуванням діяльності наукової установи, здійсненим у 2012 р., для вирішення питань наукового забезпечення переробної галузі промисловості було розширено сферу діяльності інституту, зокрема в його структуру було введено нові підрозділи: відділ технології цукровмісних продуктів і інгредієнтів; відділ біоресурсів та переробки рослинної сировини; лабораторію борошномельно-круп'яного та хлібопекарного виробництва; відділ економічних досліджень. З метою удосконалення координації наукових досліджень було посилено роботу в цьому напрямі та створено відділ координації наукових досліджень, інтелектуальної власності та підготовки наукових кадрів.

Основними напрямами діяльності Інституту продовольчих ресурсів НААН визначено:

- розроблення та удосконалення технологій та устаткування для виробництва м'ясної та молочної продукції, в тому числі для дитячого харчування;
- розроблення та удосконалення технологій дієтичних добавок і бактеріальних препаратів для виробництва харчових продуктів;
- дослідження хімічного складу і властивостей рослинницької та тваринницької сировини;

- розроблення інноваційних технологій виробництва високоякісних харчових продуктів;
- застосування нетрадиційної сировини для створення харчових продуктів оздоровчої та профілактичної дії;
- опанування нових методів досліджень сільськогосподарської сировини і харчових продуктів;
- контроль якості харчової продукції;
- координація наукових досліджень з питань продовольства;
- економіка переробної галузі та продовольчих ресурсів (ринки, економічна ефективність виробництва, державна підтримка, ціноутворення, інфраструктура, моніторинг).

Останніми роками було суттєво покращено кадровий потенціал інституту, наразі в інституті працює 12 докторів наук, 30 кандидатів наук, 1 академік НААН та 3 члени-кореспонденти НААН. Наукове забезпечення перероблення рослинницької та тваринницької сировини здійснюється Інститутом продовольчих ресурсів НААН як у рамках Програм наукових досліджень Національної академії аграрних наук України, так і у формі прикладних науково-дослідних робіт, виконуваних безпосередньо в інтересах підприємств і організацій України, шляхом впровадження розроблених технологій та обладнання на виробництві тощо.

Інститут продовольчих ресурсів НААН створює унікальні за своїми споживчими якостями молочні та м'ясні продукти, зокрема це кисломолочний продукт «Геролакт», ліцензію на виробництво якого в 1992 році було продано в Данію – в країнах Європи цей продукт випускався під назвою «Gaio». Співліцензія на виробництво кисломолочного продукту данцями була продана до країн Південної Америки, а також до Республіки Корея. Кисломолочний продукт «Gaio» виробляли за кордоном до 2012 року. Наразі «Геролакт» випускається Яготинським маслозаводом, що входить до групи компаній «Молочний альянс». В Інституті продовольчих ресурсів НААН розроблена технологія кисломолочного продукту «Віталакт» для дітей молодшого та старшого віку, технологія виробництва кисловершкового масла з ароматизацією на стадії формування структури продукту тощо. Інститут продовольчих ресурсів постійно займається селекцією нових штамів промислово цінних мікроорганізмів для застосування у біотехнологіях виробництва м'ясних і молочних продуктів. На базі цих штамів державне дослідне підприємство ІПР НААН виробляє бактеріальні закваски для молочної промисловості, а також для потреб населення. Для забезпечення роботи бактеріологічних лабораторій підприємств харчової і медичної промисловості дослідне підприємство ІПР НААН випускає 14 найменувань сухих поживних середовищ, виробництво яких сертифіковано.

В Інституті створено нові види м'ясної продукції, зробленої за прогресивними технологіями ІПР НААН, із залученням бактеріальних культур, стабілізаторів структури, кольору, смакових та ароматичних компонентів, які забезпечують скорочення технологічного процесу у 2-3 рази та підвищення виходу готового продукту на 15–20 %, що значно знижує їх собівартість. Фахівцями інституту розроблено та опановано ряд новітніх методів та методик контролю якості та безпечності м'ясної і молочної продукції, деякі з яких не мають аналогів у світі. Низку таких методик впроваджено у лабораторіях, що належать до системи митного контролю.

Майже 100 % вітчизняного обладнання, що експлуатується на молокопереробних підприємствах України, виготовлено за конструкторською документацією Інституту продовольчих ресурсів. Наприклад, такі розробки Інституту, як універсальні автоматизовані установки для виробництва вершкового масла, маргарину, спредів та інших жирових продуктів із вмістом жиру від 45 до 82%, експлуатуються на 95% молокопереробних підприємств України. 100% вітчизняних сировиготовлювачів, що встановлені на сиробних підприємствах України, виготовлені за конструкторською

документацією ІПР НААН на Державному дослідному підприємстві.

Інститутом розроблено і запатентовано спосіб спільного виробництва цукру і біоетанолу в умовах цукрового заводу. Напрацьовано технологічні рішення удосконалення переробки крохмалевмісної сировини. Комерціалізація результатів зазначених наукових досліджень може здійснюватися шляхом їх реалізації при будівництві нових та реконструкції діючих підприємств з виробництва біоетанолу з наданням відповідної нормативно-технічної документації та практичної експлуатації.

Серед пріоритетних інноваційних напрямів розвитку інституту:

- розробка нових методів зберігання і переробки сільськогосподарської сировини та адаптування нормативно-технічної бази до вимог ЄС;
- дослідження кінетики делігніфікації та ферментативного гідролізу лігніно-целюлозної складової зернових культур з отриманням моноцукрів;
- селекція пробіотичних штамів мікроорганізмів для підвищення біологічної цінності харчових продуктів, вибір штамів-антагоністів щодо промисловошкідливої мікрофлори;
- розробка технологій харчових продуктів з використанням функціональних інгредієнтів, кисломолочних та м'ясних продуктів для дитячого харчування;
- створення наукових основ застосування нанореагентів для управління активністю мікробних біокаталізаторів харчових технологій;
- розроблення і впровадження прогресивного обладнання для виробництва м'ясних і молочних продуктів підвищеної біологічної цінності;
- моніторингові дослідження харчової продукції щодо вмісту генетично-модифікованих організмів та розробка рекомендацій щодо організації контролювання на підприємствах;
- проведення досліджень щодо дотримання нормативних показників якості вітчизняної харчової продукції і визначення їх структурно-механічних характеристик для вдосконалення нормативних вимог щодо якості.

Головний корпус Інституту продовольчих ресурсів НААН

Інститут продовольчих ресурсів НААН виконує функції секретаріату Технічних комітетів стандартизації ТК 56 «Цукор і крохмале-патокові продукти» та ТК 140 «Молоко, м'ясо та продукти їх переробки», які успішно здійснюють передбачені Національною

стандартизацією роботи із забезпечення цукрової, крохмале-патокової, молочної та м'ясної галузей національними стандартами, розробленими з належним залученням досягнень сучасної науки. Важливе місце у роботі ТК 56 та ТК 140 посідають також роботи з гармонізації чинних міжнародних нормативних документів, зокрема стандартів Міжнародної організації зі стандартизації ISO та Європейського комітету зі стандартизації CEN, у результаті виконання яких вітчизняні підприємства зазначених вище галузей мають можливість впроваджувати у свою діяльність методи аналізу та контролю продуктів, використовувані в актуальній світовій практиці, що є одним з чинників забезпечення виходу вітчизняної харчової продукції на світові ринки.

Інститут атестовано ДП «Укрметртестстандарт» відповідно до критеріїв атестації вимірювальних лабораторій, відділ аналітичних досліджень та якості харчової продукції інституту акредитовано Національним агентством з акредитації України на компетентність відповідно до вимог ДСТУ ISO/IEC 17025:2017 в сфері: органолептичні, фізико-хімічні, хроматографічні та молекулярно-генетичні випробування харчових продуктів та продовольчої сировини.

Виходячи з вищевикладеного, Інститут продовольчих ресурсів НААН наразі є провідним вітчизняним центром забезпечення технічного та технологічного прогресу, а також розв'язання економічних проблем розвитку м'ясопереробної, молокопереробної, цукрової, спиртової, хлібобулочної галузей, інших підприємств та організацій, що працюють у секторі харчової та переробної індустрії. Актуальна діяльність ІПР НААН охоплює, зокрема, проведення фундаментальних досліджень фізико-хімічних властивостей харчової сировини, біохімічних і технологічних процесів її комплексної переробки, здійснення та впровадження наукових розробок у виробництво тощо.

Для осмислення актуальних проблем наукового забезпечення харчової та переробної промисловості, а також прогнозування та планування профільної діяльності ІПР НААН у майбутні періоди, важливо систематизувати відомості щодо інституційних засад діяльності наукової установи від заснування до сьогодення, згадати найважливіші віхи 60-річного шляху ІПР НААН, пройденого задля забезпечення прогресу продовольчої індустрії, збагачення знань у відповідних секторах галузевої науки, оскільки ці знання мають всі підстави стати корисними у сенсі перспективи розбудови України, і зокрема, подальшого розвитку харчової промисловості як основи продовольчої безпеки та добробуту нашої держави.